

Literatur bideak I

Aspaldi honetan alfer nabil literaturarekin. Tira, ez literaturarekin, literatura-euskarri tradizionalarekin: liburuarekin. Eleberri, olerki eta ipuinekin. Ezin dut orrialde batzuetatik gora irakurri. Asperduratik gorako zerbait da. Ezin kontzentratu lerroetan murgildu eta burua joan egiten zait. Nire aldarrearekin du zerikusia. Konpulsio sasoiaren ostean etorri ohi zait, asetasuna erabatekoa da eta atsedean sasoi hartu behar izaten dut. Ondo jabetuta aspaldi aurkitu nuen ordezkoa: komikiak. Orain (uler ezazu, irakurle, *orain* esaten dudanean azken boladari ari natzaiola) badirudi «eleberri grafikoa» izendapena modan jarri dela. Cool-agoa ei da eleberri grafikoa irakurtzen ari zarela esatea, zelanbaiteko maila-edo ematen dizulako. Prestigioak gora. Frogatua dut. Ez, antza, nik soilik. Izan ere, komikietako azaletan, maiz, adierazi egiten dute. «Urteko eleberri grafikorik onena». Horrek esan nahi du baduela liburu horrek zerbait gehiago. Mailaketan gora egiteko sariren bat irabazi behar da. Eta adierazi, jakina. Handienetan handiena Anguleman sariren bat irabaztea. Marketinarekin du zerikusia, baina egiten jarraitzen dute, ergo, funtzionatzen du. Caché-ak zerrura bidea hartzen du. Mundutxo honetan dabilizan askok ez dute maite izendapen berri hori. Eufemismo hutsa dela diote zenbaitek, gehiago saltzeko trikimailua besteek. Bada komiki eta eleberri grafikoaren arteko bereizketa egiten duenik. Nik uste dut hasi eta amaitzen den istorio bat dela, eta cooltasun gutxiago badu ere, komikia esaten diot. Edozelan ere, badirudi eguzki berritan dagoela literatura mota hau. Frantziar estatua da European ekoizle nagusia eta 2008an %10 egin zuen gora ekoizpenak. Eta tiradak, eta of course,

salmentek ere bai. Euskal Herrian badugu honetara emana argialetxe bat, Astiberri. 2001ean sortu zen. Katalogoa gero eta zabalagoa da eta sasoi berri hauetan pozteko arrazoiak egon badaudela diote handik. Gaitzerdi.

Askoren aburuz gorakada 1980an hasi zen Art Spiegel-en *Maus* lana kaleratzearekin. Arrakasta txiri-txiri ailegatu zaio. Gora bideak 90eko hamarkadan jarraitu zuen, batez ere 1992an Spiegel-en lanak Pulitzer saria irabazterakoan. Ez dakit zehaztasun erabatekoarekin ezar litekeen, baina lan horren garrantzia ukaezina da. Matazatu nintzen kontuan. Bide batez pentsatzen nuen aurkituko nuela kritikaren bat, argibideren bat nire hurrengo irakurketa ezarriko zidana. Sarean sartzerakoan, baina, badakizu hastapeneko asmoetatik oso urrun amai dezakezula. Tira, zenbait sailkapen azaltzen da. Irmotasun ikaragarriarekin ezartzen dute eleberri grafikoaren rankinga. Biribiltasuna, sarri, beldurgarria egiten zait; osterantzeko bideen ukazioagatik seguruen. Edo, behar bada, erabateko segurtasunak ahulezia gehiegi ezkututzen duela pentsatzen dudalako. Aurkitu nuen lehenengo rankingarekin ez nintzen oso ados geratu. Art Spiegel-en *Maus*, Marjane Satrapi-ren *Persepolis*, Chris Ware-ren *Acme novelty library*, Shigeru Mizuki-ren *NonNonBa* eta Antonio Altarriba eta Kim-en *El arte de volar*. Burura berehala pare bat izen etorri zitzaizkidan: Joe Sacco (*Palestina* itzela iruditu zitzaidan), eta Jiro Taniguchi (*Haruka Na Machi He/Barrio lejano*; *Chichi no koyomi/El almanaque de mi padre*). Euren berririk ez.

Beste sailkapen batean Daniel Clowes-en *David Boring*, Allan Moore eta David Lloyd-en *V for vendetta*, Dylan Horrocks-en *Hicksville*, Osamu Tezuka-ren *Adolf* edota Charles Burns-en *Black hole*. Harrigarriki, hirurehun bat erantzun jaso zituen artikuluak. Jendea ez zegoen ados emandako sailkapen horrekin. By the way, ni ere ez. Baztertutako izen asko ematen zuten, *Persepolis* edota Neil Gaiman-en batzuk. *Time* aldizkaria ere jokoan sartu eta bere sailkapena eman zuen. Allan Moore eta Dave Gibbons-en *Watchmen*, Art

Spiegelen *Maus*, Neil Gaimanen *Sandman*, Tintinen bat (*The adventures of Tintin: The black island*), Allan Moore-ren *Miracleman*, Alison Bechdel-en *Fun home*, eta Daniel Clowesen *Ghost world*. Zerrenda luzeagoa da, baina txundigarria egin zait gehientsuenak amerikar egileak, zehatzago esanda, anglosaxoiak izatea.

Zerrendak milaka eta milaka daude. Kalitatearen eta gustuen arabera izaten dira batzuk. Nik ez dut podiumik egin-go, horretarako olinpiadak daude. Hautaketak baztertzaileak izan ohi dira. Gustatu zitzaidan Marjane Satrapiren *Persepolis*. Gustatu zitzaidan Iranen irudi ezberdina eman zidalako eta jaso nuelako. Frederik Peeters-en *Pilules bleues/Píldoras azules*, samurra zelako. Baita Jessica Abel-en *La perdida*, bizia eta erreala egin zitzaidalako. Liluratuta geratu nintzen Joe Sacco eta Jiro Taniguchirekin, eta baita Edmond Baudoinen *Larleri/Arleri* laneko binetek erakusten zuten kolore poesiarekin. Baina hainbeste dira aipa nitzakeenak...

Kritiketarik eta saretik at aurkitu dut nire literatur ezinegona baretuko duenik. Marc-Antoine Mathieu-ren *Dieu en personne/Dios en persona*. Zerbait azalekoa, esan nion eza-gun bati. Abiapuntua interesgarria. Jainkoa in person Lurrera dator eta errolda ilara luze batean erroldatzeko zain dago. Bere txanda heltzen denean erroldatzaileak galdegiten dio izenaz. Berak «Jainkoa» erantzuten du. Abizena, jarraitzen du galdetzaileak. Eta Jainkoak, «Jainkoa» esaten dio. Hara, erantzuten du erroldatzaile azkarrak, Jainko Jainkoa zara? Noski, hortik gora denetarik gertatuko da.

Aukera baduzu eskura ezazu. Ez zaizu damutuko.

Literatur bideak II

Liburuetatik at literatura bideak aurkitzea ez da beti erraza. Baina onar dezagun: libururik eskuratu barik literatura asko eskura liteke. Esan nahi dut liburuaren mugarrietatik kanpo gero eta gehiago direla zantzuak. Pause. (Tira, beharbada beti izan dira.) Play. Ez naiz ari bizitzak eta oro har

egunerokotasunak uzten dizkigun eleberri edo ipuin edo olerki zati horietaz. Metroan entzun dezakezun solasaldi interesgarriaz edota konta diezazuketen istorio mamitsu bezain errealaz. Ez. Bota diezaiogun begirada egunkariei. Ez dakit noiz hasi zen, baina seguruen urte asko eta gehiago ditu. Izan ere, idazle handiek sartu irtenak hedabideetan egin izan dituzte sarri. Txikiek ere bai, noski. Gure kultura orrialdeetan idazleen izen-abizenak eta batzuetan irudi infografikoa ikustea ohikoa egiten zitzaigun. Baina apurka-apurka beste orrialdeetara pasatu dira. Iritzi-emaile, erreportari eta kazetari ere badira asko. Pause. (Horrek seguruen idazlearen ofizioaz azterketa sakon zein azalekoa egiteko balio du.) Play. Baina nik literatura aurkitzeko egin dut.

Esan genezake gure herriko egunkari gehienek badutela idazle bat zutabegile edo kolaboratzaile edo iritzi emaile. Ausartuko naiz esatera: prestigioa ere ematen du idazle batek hedabideetan. Kontua da idazlearen esanek asko dutela literaturatik. Pause. (Idazten duen oro idazle al da?) Play. Idatziko dute; ekonomiaz, politikaz, kulturaz, telebistaz edo kirolez. Egingo dute iritzi zutabea edota kronika arrosa. Baina idazlea beti idazle. *Berrian* egunero Anjel Lertxundik txoko finkoa du. Bertan irakur zenezake, esaterako: *Zikin jaio ginen; duintasunez hil gaitzela*. Egia da, kontestutik kanpo ez du zentzu askorik. Egunkariko orrialde bikoitietan bera, eta bakoitietan beste bikote bat. Xabier Gantzarain eta Itxaro Borda. Egunerokoari bakoitzaren ikuskera ematen diote. Egunkari horrek idazle gehiago ditu, besteak beste: Irati Elorrieta, Uxue Apaolaza (*Komeni da itzultzeko etxe bat baino gehiago izatea, bakoitza ahul, bat erorita, arrosa moztuak, itzultzekorik gabe noraezean ez geratzeko*), Garazi Goia (*Inporta zaizkigun horiekin benetako sentimenduak nahi dugun guztietan ez partekatzeak arduratzen gaitu batzuetan*), Irati Jimenez (*Jainkoak entzun nahi ditut nik ere. Isildu. Beharbada horrela aurkitzen dira gure sasoiaren, gure hizkuntzaren neurriko hitzak*). Gotzon Barandiaran (*Sortu dezagun etsairik edo lagunik egingo dugun kontuan hartu*

barik, ez dezagun hobetsi herrikideen miresmena, ez unean uneko agintarien babesa), Urtzi Urrutikoetxea, Iban Zaldua (*Zeren eta, azken finean, autofikzioak, artefaktu bezala funtziona dezan, idazlearen irudi publikoaren proiektio bat eskatzen dik, intentsiboagoa edo estentsiboagoa*), Juan Luis Zabalza, Jon Benito... eta soka amaibakoari akabukoa emango diogu. Asko dira, bai.

Gara egunkariak ere ez dio literaturari muzin egiten. Joxemari Iturralde, Eider Rodriguez, Sonia Gonzalez... hemen ere badira idazleak. Vocento taldeko egunkarietan ere bai; Arantxa Urretabizkaia, Jasone Osoro... Noticias taldeak ere badu mordoxka bat: Ana Urkiza, Juanjo Olasagarre, Juanra Madariaga (*Nola bizi daiteke horrela, dena galdu duzunean, bihar zer egingo duzun ez dakizunean?*), Irati Jimenez, Unai Elorriaga, Xabier Mendiguren Elizegi, Karmele Jaio (*Zure hiriaz hitz egiteko eskatu dizutenean orain dela hogeita hamar urte esandako topiko berak errepikatu dituzu. Baina atzo eta gaurko hiria berdinak al dira?*), Rikardo Arregi, Katixa Agirre, Jon Bilbao. *El País*en bertoko orrialdeetan: Pedro Ugarte, Luisa Etxenike, Iban Zaldua...

Paperezko egunkarietatik birtualetara jauzi egiten duzunean beste unibertso izugarri bat zabaltzen da. Izan ere, egunkarietako literaturaren bila laster blogetara igaro naiz. Anjel Lertxundik berak badu bat. Volgako Batelariena ezaguna da. Kevin Herediarena. Argitaletxeek ere hartu dituzte txoko birtualak eta gero eta eskaintza zabalagoa da egiten dutena. Liburu kritikak, irakurketa zatiak, eta osotasun osoan irakurtzeko modua ematen dute. Pause. (Bai, arrazoi duzu, liburuetatik iheska nenbilen eta hau tranpatxo da.) Play. *Strip-hitz* blogean irakurri dudana azken post-a urriaren bigarrenekoa da. *Aupi* eta *Letratlantica* aurkitu ditut gero. Noraezera emana daude blogetako asko, azken naufragoek abandonaturik, mamu-blog bihurtu dira. Beste bat: *Ez dakit zelan iritsi naizen hona*; nik ere ez dakit zerk ekarri nauen hona. *Bizitza triste eta ederra. Metropolitan. Hitz egiteko modu bat*. Katixa Agirrerena. *Xabi's place. Fastfatum. Neorra-*

bioso. Melancoholismo. Munduari so. Las afinidades electivas. Nadie es inocente. En busca de otras itacas. Por las montañas de Holanda. Mangas verdes. Te prometo anarquía. La petite Claudine. Microrélicas. El sentido de la vida. Calambres exquisitos. Esta no es mi vida. La nave de los locos. Liburuen esporak. 27 zapata. Artesanías literarias. Ametsen atzetik nabil hegan. Orduren bat gehitu nahi nioke egunari, eta asteari beste egun bat eman. Baina ezin. Ezinean eta ezintasunean ezindua.

Literatur bideak III

Literatura jasotzeko beste modu bat da ikuskizunarena. Badira asko, mota ezberdinekoak, gustu guztietarakoak esango nuke. Horien artean *Ahotsetan* ikusi dut. Harkaitz Cano eta Xabi San Sebastian musikari eta kantariaren azken eskaintza. Izenak berak gakoren bat uzten du. Bai, ahotsekin egingo duzu topo. Hasteko Cano jaunaren ahotsa, eta jarraitzeko, San Sebastian jaunaren ahotsa. Baina bada hirugarren ahots nagusi bat: gitarrarena. Hirurek osterantzeko ahotsen bilaketan ikuskizun samurra eskaintzen dute. Ederra. Goazen, bada, literatur-showaren barruak dastatzera. Literaturak zipriztindutako musika ekitaldia. Musikak zipriztindutako literatura ekitaldia. Pisurik ez daukan liburu. Mp3-an sartzen ez den kanta sorta. Hogeita hamar bat lagun. Metropolian. Gehiago gara baina Jainkoaren nonahikotasunik bakoak. Kultur ekitaldi eskaintza lar gure Hiri erraldoi honetan. Egun batzuetan zaila izan ohi da dagoenaren artean bat aukeratzea. 75 bat minututan edozein liburuk eskain diezazukeen dena jaso dugu. Zuzenean eta aurrez aurre. Hologramarik ez ikuskizunean. Haragizkoak dira pertsonaiak, kontalariak esan genezake. Istorio mamitsuak. Julio Cortázar eta Joseba Sarrionandiaren ahotsak entzun ditugu. Billie Holiday kantatu digu, eta Mikel Laboaren izpiritua hegaka ibili da. Ahotsak garrantzitsuak dira. Ahotsa da literatura. Isiltasuna eta lerro-arte gauza bera al da?

Etxera bidea. Ez dut libururik behar horrelakoak egonda. Sakela beterik noa etxera.

Haragizkoak ikusi dut. Edorta Jimenezek eta Rafa Ruedak, beste batzuen artean, asmatutako ikuskizuna. Ahotsak berriro. Ikuskizuna entzuten ari naizelarik pentsatzen ari naiz entzule garaian nagoela, kontatzen didatena kontatuta jaso eta jaso. Agian batzuetan entzun egin behar izaten dut, beste barik. Ikusleen azterketa bizkorra. Emakumeak gehientzuenak. Isiltasun sakratuan entzun dugu haragizkoaren hariak ekarri diguna.

Poeta biren erreztaldia entzuten egon naiz. Ahots ezberdin bi baina zelanbaiteko sintoniadunak. Agertoki minimalista. Mikrofono sakeladunak. Berrehun bat pertsona. Piano jotzaile batekin daude. Musikak ezartzen ditu kapituluak, eten egiten du kontakizuna, beste era batera jarraitzeko. Jendeak, ordea, txalo txikirik ez amaiera arte. Hunkigarria. Errezitatzen ondo dakien olerkari batek gozamina ekar diezazuke. Uler ezazu, orgasmoetatik urrun, beste musika klabe batzuetan, Fa klabean. Ulertzen didazu, ezta? Ahotsak berriro. Atsedean dramatikoak, antzezpen antzekoak. Akabukoan idazleen liburuak erosteko parada eta baita liburu pertsonalizatuarekin aldegitoko aukera. Emanaldira etortitako zenbaitek erosi du libururik. Eta baita idazlearen eskaintza eskatu ere. Aspaldiko partez liburu bat ukitu dut. Atalen izenburuak banan-banan irakurri ditut. Pare bat poema irakurri ostean erostea erabaki dut. Mitomanian jausi ere egin naiz. Ez dakit zergatik, ez bainaiz batere zalea, baina paper-lehortearen ostekoa oroitzeko bide bat izan liteke. Poeta biengana joan naiz eta eskaintza bana eskatu diet. Bestearen liburuan, baina. Hasieran idazleak harritura geratu dira, baina liburu biak eskuratu ditudala ikusterakoan ados gelditu dira. Lehenengoak argi idatzi du bestearenean. «*Egin ditzagun zubiak hiruron artean*». Eta sinatu du. Bigarrenak bere telefonoa idatzi dit. Eta ondoren, bere izena jarri du. Baina hori beste poema bat da.¶